ROMUALD JÓZEF BUCZOWSKI

PIERWSZE WYNIKI POWSZECHNEGO TESTOWANIA

przeprowadzonego na terenie publ. szkół powszechnych m. st. Warszawy

NAKŁADEM „NASZEJ KSIĘGARNI", SPÓŁKI AKC.
ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
WARSZAWA 1934

ROMUALD JÓZEF BUCZOWSKI

PIERWSZE WYNIKI POWSZECHNEGO TESTOWANIA

przeprowadzonego na terenie publ. szkół powszechnych m. st. Warszawy

NAKŁADEM „NASZEJ KSIĘGARNI", SPÓŁKI AKC.
ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
WARSZAWA 1934

Zakł. Graf. „NASZA DRUKARNIA", Warszawa, Sienna 15.

WSTĘP.

W ubiegłym roku szkolnym z inicjatywy Sekcji Kierowników Szkół Powszechnych przy Oddziale Z. N. P. m. st. Warszawy powstał — za zezwoleniem i przy współudziale w pracy Inspektora Szkolnego m. st. Warszawy p. W. Wiatra — Kurs Samokształceniowy Kierowników Szkół Powszechnych stolicy, zorganizowany w pięciu grupach:

I psychologicznej,
II wychowawczej,
III dydaktycznej,
IV administracyjnej,
V szkół specjalnych.

Grupa I „psychologiczna" (w ubiegłym roku szkolnym była grupą III-cią), mając w programie swej pracy: „testy wiadomości jako punkt wyjścia w nauczaniu" *) — podjęła realizację tego zagadnienia przez opracowanie, przygotowanie i przeprowadzenie powszechnego **) testowania w publicznych (i niektórych prywatnych) szkołach powszechnych m. st. Warszawy w końcu ubiegłego roku szkolnego.

---

*) Plan pracy w wymienionych pięciu grupach zaprojektował kol. Kubski Benedykt, pierwszy kierownik pedagogiczny (z ramienia Z. N. P.) powyższego kursu.

**) Używam tego wyrażenia ze względu na specyficzny charakter, jednolity cel i sposób przeprowadzenia tego testowania.

Opracowania niniejszego referatu chętnie podjąłem się, bowiem z jednej strony — jako kierownik pedagogiczny kursu (z ramienia Z. N. P.) — czułem na sobie obowiązek czynienia „rachunku sumienia" z podejmowanej pracy, a z drugiej strony nęciło mię i to, że dziś tem łatwiej mi to przyjdzie, korzystając z pomocy Kolegów — członków grupy I — a przedewszystkiem kol. E. Thillowej (przewodniczącej grupy I), która dostarczyła mi w gotowej formie wszelkich materjałów statystycznych.

Za pomoc tę wszystkim kolegom, z którymi w grupie I współpracowałem, a przedewszystkiem kol. Thillowej, jak najserdeczniej dziękuję.

GENEZA POWSZECHNEGO TESTOWANIA.

(I — program pracy i zagadnienia osiowe; II — referaty i ich myśli przewodnie; III — dyskusje i ich rezultaty).

I.

Program pracy dla grupy I brzmiał początkowo tak:

1. Testy wiadomości jako punkt wyjścia w nauczaniu.
2. Kontrola i ocena pracy ucznia.
3. Zasady klasyfikowania.
4. Organizacja powtórzeń — wystawy szkolne.

Podczas pierwszego „zebrania grupowego" — wysunięto jednak na plan pierwszy zagadnienie „kontroli i oceny pracy ucznia", to bowiem zagadnienie uznano za najważniejsze, a zarazem i za takie zagadnienie, które posłuży za punkt wyjścia do dalszej pracy.

Zagadnienia „kontroli i oceny pracy ucznia" stały się zagadnieniami osiowemi, centralnemi, które wywarły wyraźne piętno na całej dalszej naszej pracy. A że w ubiegłym roku szkolnym z zakreślonego planu pracy zdążyliśmy przerobić tylko dwa pierwsze zagadnienia, dziwić się nie należy, że opracowane testy służyć miały przedewszystkiem wychowawcy i uczniom, i pod tym właśnie kątem były tworzone. Służyć miały przedewszystkiem wychowawcy jako środek

uzyskania argumentu dla poparcia jego opinji o uczniu, zaś uczniom — jako materjały do samokontroli, samokrytyki i „autoklasyfikacji" ***).

II.

Na kolejnych posiedzeniach wygłoszono siedemnaście referatów w następującej kolejności:

1. Ramowe ujęcie zagadnienia oceny ucznia i jego pracy.
2. Znajomość obowiązujących przepisów w zakresie klasyfikacji uczniów.
3. Ocena jako integralna część postępowania dydaktycznego.
4. Analiza pojmowania terminu oceny z punktu widzenia dydaktycznego.
5. Zwolennicy i przeciwnicy dotychczasowego systemu ocen w szkole.
6. System ocen w świetle obowiązujących przepisów.
7. System ocen a kształtowanie się charakteru ucznia.
8. Stopnie jako postrach.
9. Samoocena i samokontrola.
10. Organizacja powtórzeń i wystawy szkolne.
11. Skala ocen postępów.
12. Klasyfikowanie a promowanie.
13. Rola komisyj klasowych.
14. Testy wiadomości jako normy wymagań.
15. Arkusz poradni pedologicznej dr. Rozenblumówny i karty indywidualne Szumana.
16. Wolne charakterystyki dzieci i charakterystyki indywidualne na tle środowiska socjalnego.

***) Używam tego wyrażenia — w przekonaniu, że „utrze się" ono w życiu.

17. Arkusz Studenckiego i poradni adlerowskiej.
Arkusz obserwacyjny, opracowany przez VI rejon wizyt. Insp. Szkol. m. st. Warszawy.
Arkusz obserwacyjny Walczaka i Pawłowskiego.
Zeszyt biograficzny dr. Grzegorzewskiej.

Ideą przewodnią wszystkich tych referatów było ulepszanie i doskonalenie sposobów kontrolowania i oceniania pracy ucznia, a w związku z tem zrewidowanie zasad i sposobów dokonywania klasyfikacji i promowania uczniów.

III.

W dyskusjach podkreślano stale ścisły związek ocen z całokształtem pracy szkolnej, podkreślano, że zapomocą obowiązującego systemu „czterostopniowej skali ocen" niepodobna sprawiedliwie i słusznie ocenić ucznia i jego pracę, wyrażano niejednokrotnie pogląd, że przy ocenie powinny być brane pod uwagę wyniki pracy ucznia, jego inteligencja, uzdolnienia i inne właściwości psychiczne. Podkreślano stale, że z tych względów niezbędna jest gruntowna znajomość psychiki poszczególnego dziecka, że w tym celu gromadzić należy wszelkie materjały ułatwiające poznawanie dziecka, że wreszcie te materjały winny być jedną z zasadniczych podstaw, na których opierałaby się nasza nowoczesna ocena pracy ucznia.

W praktyce okazuje się, że:

1) zbyt często jesteśmy świadkami, jak różni nauczyciele, oceniając tę samą pracę ucznia, różną wystawiają ocenę,

2) zbyt często jesteśmy świadkami, jak ten sam nauczyciel, oceniając jedną i tę samą pracę ucznia w różnym czasie, także różnie ją ocenia — a to już chyba wystarczy, aby dojść do przekonania, że takie ocenianie jest — mówiąc bardzo oględnie — „wcale niedoskonałe"...

Za jedną z kardynalnych przyczyn takiego stanu uznano — po bardzo gorących dyskusjach — niedoskonałość obowiązującego dziś systemu ocen przy stosowaniu t. zw. stopni. A że stopnie te niestety obowiązują jeszcze i na świadectwach, i w „księgach ocen", uchwalono żądać od nas samych takiego umotywowania tych stopni, aby ktoś, kto po nas przyjdzie i będzie musiał zorjentować się w tych stopniach, wiedział za co te stopnie były wystawione.

Postanowiono dalej, że wszyscy (wśród uczestników kursu) członkowie grupy I wprowadzą w swych szkołach tytułem próby arkusze obserwacyjne dowolnego tymczasem typu — celem konstruowania charakterystyki indywidualnej ucznia. Równocześnie przyjęli wszyscy uczestnicy tejże grupy obowiązek składania sprawozdań tak co do formy wprowadzonych arkuszy, jak i wyników ich zastosowania.

Prace te podjęto w tem przekonaniu, że one właśnie, przyczyniając się do gruntownego i wszechstronnego poznawania dziecka, wpłyną niewątpliwie dodatnio na „wysubtelnianie" sądu nauczyciela o uczniu.

Ale to jeszcze nie wszystko. Żądając od nauczyciela i ucznia objektywnej oceny, trzeba im dać możność konstruowania tej objektywnej oceny. Żądamy dalej od nauczyciela, aby tę swoją ocenę konstruował w jak najkrótszym czasie — trzeba mu dać możność i w tym kierunku!

Oto geneza „powszechnego testowania".

PRACA NAD TESTAMI.

(I—treść testów i zasady budowania; II—łączenie testów wiadomości z testami inteligencji; III—standaryzacja).

I.

Grono osób chętnych wzięło się do pracy, rozpoczynając od omówienia i ustalenia t. zw. wytycznych.

A więc przedewszystkiem: co ma stanowić treść testów? Zebrali się specjaliści poszczególnych przedmiotów nauczania i podali materjał naukowy, zaczerpnięty z programów Min. W. R. i O. P., całoroczny, bo testowanie odbyło się pod koniec roku szkolnego, który, ich zdaniem, obejmuje najważniejsze dziedziny wiedzy, t. zn. takie partje materjału naukowego, których — jak się to mówi — nie można uczniowi darować.

Zkolei odpowiedzieć trzeba było na pytanie: czy testy będą ułożone według przedmiotów, czy też w postaci skorelowanej"? Długo deliberowano nad tą sprawą — wreszcie postanowiono zastosować zasadę korelacji. W kl. II udało się materjał naukowy testu ściśle skorelować, trudniej to przyszło w kl. III i dlatego w tej klasie postanowiono oprócz testu „skorelowanego" (język polski) podać test na mechaniczne opanowanie działań arytmetycznych. W wyższych zaś klasach zaszła konieczność większego rozdrobnienia: występują więc już przedmioty samodzielnie. Ale i tu postarano się o możliwe jak największe skorelowanie materjału, co udało się częściowo przy opracowywaniu testów; „hgp" (historja, geografja, przyroda) są nawet na jednym arkuszu.

Przedyskutowano dalej i postanowiono realizować przy opracowywaniu testów zasadę ciągłości pracy (t. zn., że jedno zagadnienie wypływa jakgdyby z poprzedniego) i zasadę stopniowania trudności (np. w teście dla kl. II — rozpoczynają się pytania na temat zabawy, potem zaczerpnięte z najbliższego otoczenia, wreszcie — poważniejsze zagadnienia i t. d.).

Postanowiono także, aby każdy test zawierał na początku pewne dane o uczniu, któreby uczeń sam wpisywał. Dane te dotyczą nazwiska i imienia ucznia (wypełniającego dany test), jego wieku, adresu i szkoły, w której się uczy.

Przewidując, że po przeprowadzeniu testowania trzeba będzie jakiś ślad tej pracy pozostawić, zastanawiano się skolei, jaka ma być treść i forma tych sprawozdań. I licząc się z przeciążeniem nauczycielstwa wybrano drogę najprostszą, najmniej skomplikowaną, w postaci jednego arkusza statystycznego, który zawiera jedynie wyniki testowania. Ponieważ przy takim systemie kontroli swej pracy zachodzi konieczność przenoszenia wyników w postaci „+” „—” i „0” z arkuszy testowych do arkuszy statystycznych — uprzystępniono nauczycielowi tę pracę w ten sposób, że ponumerowano wszystkie pytania w teście „numeracją bieżącą” i tę właśnie „numerację” przeniesiono do arkuszy statystycznych. Każde pytanie umieszczone w teście ma swój „Numer bieżący”, zarówno w arkuszu testowym, jak i statystycznym.

Trzeba było wreszcie ustalić, ile czasu należy dać uczniom dla wypełnienia arkusza. Po bardzo ożywionych dyskusjach postanowiono przyjąć za normę czas jednej godziny = 60’ — licząc się z tem, że z jednej strony nie wolno dopuścić do przeciążenia ucznia, a z drugiej strony test, obejmując materjał całorocznej pracy ucznia, jest dość obfity i wymaga z konieczności więcej czasu aniżeli jednostkę lekcyjną.

II.

Pozostawała jeszcze do rozstrzygnięcia jedna z najważniejszych spraw: czy testy te mają być tylko testami wiadomości, czy też powinny dawać zarazem materjały do badania (określania, szacowania i t. p) inteligencji?

Na to pytanie — tak jak zresztą należało się spodziewać ze względu na nasze założenie — odpowiedź była jedna: tam, gdzie tylko da się to zastosować, należy pytanie tak formułować, aby odpowiedź — pośrednio — mówiła też i o inteligencji ucznia.

Tam zatem, gdzie tylko się to udało — stawia się pytanie: „skąd wiesz o tem”? Gdzie to widziałeś? i t. p., bo nie jest dla nas rzeczą obojętną, czy uczeń otrzymał swe wiadomości od rodziców lub z książki je zaczerpnął, czy też zdobył je na podstawie własnych obserwacyj, wycieczek, i t. d., i t. d. Drogi zdobywania wiadomości są dla nas nader cennemi przyczynkami do charakterystyki uczniów.

*

Tak przedstawiają się w ogólnych zarysach prace wstępne — a potem długa i mozolna praca konstruowania pytań, obliczania, czy nie jest ich za dużo — poprawki, skreślenia, przeróbki, i t. d. i t. d. Wreszcie projekt przechodzi dalej przez ręce psychologów-specjalistów z prof. Baley'em na czele — wraca zpowrotem z uwagami (najczęściej pochlebnemi) — przechodzi wreszcie przez „drugie” nasze „czytanie” i w ostatecznej formie wykończony idzie pod „prasę”...

III.

Jedną z najważniejszych prac, które zkolei musiały być podjęte jest próba „wytrzymałości” testów — standaryzacja. Test bowiem uchodzi za standaryzowany dopiero wówczas, gdy da w wyniku 75% dodatnich odpowiedzi. Tę próbę musiały przejść i nasze testy. Wybrano trzy środowiska: śródmiejskie, z peryferyj i szkołę żydowską (bowiem testowanie było w zamierzeniach — powszechne). Próbę tę przeszły nasze testy z pomyślnym wynikiem.

Po tej próbie znalazły się nasze testy na stole po raz trzeci — i tym razem już ostatni...

*

21.000 arkuszy testów „połknęła” Warszawa jako pierwszą pigułkę.

SPOSÓB I CZAS PRZEPROWADZANIA „POWSZECHNEGO TESTOWANIA".

(I—druk, cena, dostawa do szkół; II—instrukcja i pierwsza dygresja; III—ciąg dalszy instrukcji).

I.

Drukowania i zaopatrywania szkół w testy podjęła się Sekcja Kier. Szkół Powsz. przy Oddziale Z. N. P. m. st. Warszawy.

Druk — ze względu na wyrazistość pisma i rysunków — wypadł pomyślnie; papier dostosowany był do pisania ołówkiem i atramentem (matowy). Cena arkusza testowego skalkulowana została na 3 grosze.

Szkoły otrzymywały komplety złożone z 600 arkuszy w cenie 18 zł.

II.

Wraz z arkuszami otrzymały szkoły instrukcję co do czasu i sposobu przeprowadzania testowania.

Ponieważ w założeniach powszechnego testowania jasno był sformułowany cel: danie do rąk wychowawcy argumentu, którybу wykorzystał podczas klasyfikacji, oraz danie nauczycielowi możności ewentualnego zrewidowania swego stanowiska w wypadku, jeśli testowanie da wynik inny, aniżeli opinja nauczyciela — instrukcja głosi, że testowanie winno się odbyć przed klasyfikacją.

W tem miejscu wypada mi podkreślić niezmiernie miłą dla nas niespodziankę: testy te zostały wykorzystane i w innym czasie. Znam nowootworzoną szkołę, która, mając zapas arkuszy testowych, przeprowadziła testowanie na po-

czątku bieżącego roku szkolnego. Jak ta sprawa przedstawia się, podam szczegółowo w dalszym ciągu niniejszego referatu, w tem miejscu uważałem jedynie za stosowne podkreślić to samorzutne wykorzystanie materjału testowego dla zupełnie innego celu! Chodziło tu mianowicie o ustalenie „zaległości" w materjale nauczania!

Znam także szkołę, w której wykorzystano te testy również na początku bieżącego roku szkolnego przy przyjmowaniu nowych uczniów.

III.

W instrukcji podkreślono dalej, że w celu uzyskania materjałów do statystyki testowania trzeba sporządzić odpowiednie zestawienia statystyczne. Zestawienia te, dotyczące jedynie wyników testowania i czasu, były tak pomyślane, aby w tej samej formie, t. zn. bez jakichkolwiek przeróbek mogły być wykorzystane zarówno przez wychowawcę jak i przez „grupę I".

Załącznik pierwszy (1) — jest to arkusz polinjowany pionowo i poziomo, zawierający następujące dane: szkoła, klasa, data testowania, imię i nazwisko ucznia, numeracja pytań testowych, sumy poziome, sumy pionowe, czas, data zestawienia wyników i podpis wychowawcy.

Dalej w instrukcji znajdowała się wskazówka, że testowaniu poddaje się całą klasę równocześnie, w zwyczajnych warunkach (jak przy „klasówce"), bez podawania jakichkolwiek objaśnień co do treści testów: poprostu nauczyciel po rozdaniu arkuszy, biorąc zegarek do ręki, oświadcza: „wykonajcie to, co tam — w tych arkuszach — podane zostało do wykonania" — i nic więcej!

W chwili zwracania przez uczniów wypełnionych arkuszy notuje nauczyciel w arkuszu statystycznym (musi pod-

czas testowania mieć go pod ręką — z wypisanemi nazwiskami uczniów) czas złożenia wypełnionego arkusza.

Po upływie 60' poleca nauczyciel odłożyć ołówki i pióra (o ile oczywiście są tacy uczniowie, którzy dotrzymali tego terminu) i odbiera resztę arkuszy, robiąc odpowiednią notatkę w arkuszu statystycznym.

Co do kolejności wypełniania testów (np. w kl. IV — czy najpierw „IV R", a potem „IV Hgp" i t. d.), żadnych zastrzeżeń nie było.

Była natomiast wskazówka, aby w ciągu dnia nie wypełniał uczeń więcej jak dwa testy (i to w ostateczności — normalnie w ciągu dnia lekcyjnego jeden test) i w takim wypadku nie wolno tych testów podawać do wypełnienia bezpośrednio jeden po drugim (dla uniknięcia przeciążenia), lecz „przeplatane" jakąś inną, normalną lekcją.

Ostatnia wskazówka instrukcji odnosiła się do sposobu znakowania. Dla uproszczenia — zresztą, przyznać trzeba, dużej potem pracy nauczyciela — przyjęto następujące znaki: „+", „—" i „0".

Jeśli odpowiedź była dobra (trafna), to znakowało się ją „plusem" +, o ile była zła, znakowało się ją „minusem" —; jeśli nie było wcale odpowiedzi, to oznaczało się ją „zerem" 0.

Znaki te należało przeprowadzać na „numeracji" pytań, a to znowu dlatego, by uprzystępnić nauczycielowi następną pracę, jaką wykonać miał, a mianowicie wypełnienie arkusza statystycznego.

Obowiązywała wreszcie wszystkich członków grupy I-szej uchwała, mocą której wszystkie zestawienia zsumowane, po wykorzystaniu ich w ubiegłym roku szkolnym, należało przekazać do ręki przewodniczącego grupy celem opracowania wniosków, które zostaną tu wyłuszczone.

WYNIKI TESTOWANIA.

I.

Wracając do tematu, wypada mi teraz zastanowić się nad tem, co dało nam to całe testowanie. Zagadnienie to postaram się rozbić na cztery, jakgdyby równorzędne zagadnienia, dzieląc wyniki pomiędzy uczniów i wychowawców, kierowników szkół, rodziców i nas, jako członków grupy I-ej.

*

Już sam fakt wprowadzenia na terenie szkoły „testowania" zelektryzował uczniów — bowiem była to dla nich nielada niespodzianka. W niczyim interesie nie leżało uprzedzanie kogokolwiek z uczniów o mającem nastąpić testowaniu. Stąd też pochodziło prawdopodobnie pewne zakłopotanie wśród uczniów, które dało się niejednokrotnie zaobserwować. W tem prawdopodobnie leży też źródło przeróżnych domysłów, zarówno ze strony uczniów, jak i rodziców ich, które możnaby streścić w jednem pytaniu: „czy to ma być decydujące przy promowaniu?..."

Zapewnialiśmy postokroć razy, że nie! Ale podkreślaliśmy również postokroć razy, że testy te mogą i winny być drogowskazem!

Dla ucznia wypełnienie testu było swojego rodzaju „rachunkiem sumienia" z całorocznej pracy. Musiał się uczeń zastanowić, a kto wie, czy nie po raz pierwszy w życiu, nad rezultatem całorocznego swego wysiłku. I niejeden uczeń dostrzegł, że długotrwała choroba postawiła go w rezultacie daleko w szeregu uczniów jego klasy. Inny przypomniał sobie wagary czy też „spacery", jeszcze inny zauważył u siebie słabą pamięć — a wszyscy, jak w zwierciadle, oglądać mogli przebieg swej całorocznej pracy.

Oczywiście w niższych klasach niejeden nie zdawał sobie sprawy z tej roli, jaką spełniać miały dla uczniów te testy. W starszych natomiast klasach niejednokrotnie uczniowie prosili o wypożyczenie im tych testów do domu — jak mówili — celem uzupełnienia swych wiadomości. A więc doskonale zdawali oni sobie sprawę z roli, jaką testy te spełnić miały wśród uczniów. W niższych klasach dochodzili uczniowie do tej „świadomości" przy pomocy wychowawcy.

A po wypełnieniu testów — gwarno było w całej szkole. Ileż materjału dyskusyjnego dostarczyły testy uczniom!? Ten wypełnił tak, ów inaczej, jeden drugiego stara się przekonać o słuszności swego zdania, i t. d., i t. d.

Że testy te „rozruszały" uczniów, że zmusiły ich do zastanawiania się, nie ulega chyba najmniejszej wątpliwości, a wszak o to przecież również chodziło. Sprostowanie zaś sprzecznych zdań, udzielenie wskazań, i t. p., należało już do nauczyciela-wychowawcy.

*

Załącznik Nr. 2 — ilustruje wykres wyników testowania poszczególnych uczniów z poszczególnych przedmiotów nauczania, dając zarazem możność porównania ich. Z porównania tego wypływa już, że tak powiem, samoistne — uszeregowanie ich. Widać tu jasno, który uczeń zajmie pierwsze, który drugie, a który trzecie miejsce. Nie potrzeba zresztą tego wykresu: zestawienie statystyczne — arkusz statystyczny (załącznik Nr. 1) może z powodzeniem tę samą rolę spełnić, z tem chyba tylko zastrzeżeniem, że wykres ten jest bardziej przejrzysty, bo można go tworzyć po zaszeregowaniu uczniów.

Cóż można wyczytać z takiego wykresu?

Ustalić można przedewszystkiem braki. A więc spróbujmy. U ucznia Nr. 13 — źle rozwiązane pytanie Nr. 21. Jest

to pytanie dotyczące uzupełnienia niedopisanej w tekście testu części wyrazu *). Uczeń miał uzupełnić następującej treści zdanie:

(Nr. 21) (Nr. 22)

„Ulicą po słonecz——— idziem——— stronie prawej...” i powinien był w miejscu oznaczonem Nr. 21 dopisać „ej”, tak, aby cały wyraz brzmiał: „słonecznej”. Napisał on zamiast „ej” — „y”; wiemy już, co to znaczy!... (gwara ludowa). Poza tem błędów żadnych nie popełnił ani żadnego pytania nie opuścił.

Ten sam uczeń popełnił w teście „VR” dwa błędy i jedno pytanie opuścił. Popełnione błędy dotyczą pytań Nr. 16, t. j. odejmowania liczb mieszanych i Nr. 22, t. j. kreślenia „dwu wzajemnie prostopadłych”. Uderza nas dalej fakt, że błędy te popełnili także i uczniowie Nr. 15 i Nr. 9 — a więc, biorąc pod uwagę, że uważając ucznia Nr. 13 za bądźcobądź bardzo dobrego — przyczyna tych błędów tkwi prawdopodobnie gdzieś głębiej. Uczeń ten narysował w poprzedniem pytaniu (Nr. 21) „dwie równoległe” przebiegające w kierunku poziomym, zaś w tem pytaniu (t. j. Nr. 22) narysował on też „dwie równoległe” (mimo że pytanie dotyczy „dwóch wzajemnie prostopadłych”), jednak przebiegające w kierunku pionowym. Zapytany, dlaczego tak zrobił, znalazł (widocznie myślał nad tem) momentalnie „wykręt” i oświadczył, że kreskę poziomą, która w teście oddzielała sąsiednie pytanie, uważał za jedną prostą, a za swój obowiązek uważał dorysowanie do niej drugiej prostopadłej. Istotnie te dwie równoległe pionowe dotykały dolnej linji, która oddzielała pytania testów. I może byłoby wszystko w porządku, gdyby tych pionowych nie było aż dwie! Fakt ten bowiem wyraźnie nasuwał przypuszczenie, że uczeń ten pomieszał (dwie) „rów-

*) patrz Cz. IV — Testy. (VP).

noległe pionowe" z „wzajemnie prostopadłemi" — i w chwili wypełniania testu nie miał na tyle ugruntowanego wyobrażenia dwu „wzajemnie prostopadłych", iżby błędu nie popełnił. Zwykle tak się praktykuje, że przy tłumaczeniu wzajemnie prostopadłych rysuje się jedną prostą poziomą, a drugą pionową. A to, jak się okazuje, nie wystarcza! Uczeń ten, przyparty do muru, wyznał wreszcie zawstydzony, że istotnie w chwili wypełniania testu nie zdawał sobie dokładnie sprawy z tej różnicy, lecz on to rozumie... i dodaje natychmiast, że gdyby tylko narysował jedną prostą pionową — to byłoby dobrze!...

Z przykładu tego jasno widać, że utarte sposoby wyjaśniania często zawodzą... i to u najlepszych uczniów.

*

Na podstawie takich i t. p. wykresów i zestawień ma więc wychowawca możność dokonania przeglądu ciągłości pracy zarówno poszczególnego ucznia, jak też swej klasy jako całości. Sumowanie poziome daje obraz pracy poszczególnego ucznia, sumowanie zaś pionowe *) ilustruje ilość pracy w klasie i to w trojakiej jakości wyraźnie oddzielonej! Widać tam wysiłek przynoszący pozytywne rezultaty (+) i widać wysiłek przynoszący straty (—). Podkreślam to dobitnie dlatego, by uwypuklić negatywne działanie pewnych czynników w klasie i odróżnić je od wysiłku straconego, zmarnowanego (0).

*

Omawianie z uczniem tych spraw nadaje się ze wszechmiar do wykorzystania sytuacji i okazji dla zachęcenia uczniów

*) arkusze statystyczne są wzorowane na t. zw. arkuszach o „podwójnej rejestracji".

w kierunku notowania wyników pracy tak poszczególnego ucznia, jakoteż i całej klasy.

Mam wrażenie, że nie było wypadku, aby wychowawca napotkał w tej dziedzinie na jakiekolwiek trudności.

Takie notowanie przez uczniów własnych wyników pracy i wysiłków pracy ich kolegów (w jednej klasie) w postaci wykresów może stać się często bodźcem do zastosowania przez uczniów samo- i współkontroli postępów w nauce.

Takie wykresy mają, jednem słowem, tę wartość wychowawczą, że dają uczniom i nauczycielowi możność porównywania w czasie wysiłków ucznia z jednej strony i wydajności pracy pedagogiczno-dydaktycznej nauczyciela — z drugiej strony. Noszą te wykresy w sobie przepotężny argument wychowawczy: dają możność szukania w nich satysfakcji i zadowolenia przy oglądaniu coraz to lepszych rezultatów swej pracy i to w formie objektywnej oceny.

*

Załącznik Nr. 3 stanowi właśnie wykres ilustrujący wyniki testowania przeprowadzonego w jednej z klas V-ych.

Klasa ta uchodziła za jedną z najlepszych klas w szkole. Małoliczna, bo obejmująca zaledwie 34 uczniów (jest to rok 1933, w którym kryzys szkolny dał się już we znaki), bardzo dobrze ułożonych i pod względem społecznym bardzo wyrobionych.

Na wykresie zilustrowano wyniki pracy według testów VP, VR i VHgp.

Wyniki dodatnie oznaczono barwą czarną, wyniki ujemne zaznaczono kolorem szarym; oprócz tego wykres zawiera czas, podany barwą czerwoną (z oddzielną skalą). Wyniki dodatnie i ujemne mają wspólną skalę.

Zawiera wreszcie ten wykres trzy linje czerwone (przy każdym teście jedną), które oznaczono „mianem" 75%. Cóż

to za linja? Testy nasze po przebyciu „próby wytrzymałości” wykazały średnio 75% dodatnich wyników. Linja ta zatem oznacza to minimum dodatnich odpowiedzi koniecznych do standaryzowania testu. Rzecz prosta, mogą się zdarzyć klasy, które wykażą swe wyniki poniżej tej linji — są to momenty nadzwyczaj ważne, bo świadczą o niskim poziomie naukowym klasy!

I oto w jednej z najlepszych klas stoimy już wobec zagadnienia nad wyraz ciężkiego — poziom tej klasy z rachunków nie pozostaje poprostu w żadnym stosunku do poziomu innych przedmiotów. Szesnastu uczniów na trzydziestu czterech jest niżej przeciętnego i wymaganego poziomu.

Zainteresowany tem — niezwykłem bądźcobądź — wydarzeniem, postanowiłem zgłębić to zagadnienie i oto momentalnie rozwiązałem je: był tam „dochodzący” nauczyciel-specjalista, który częściej był nieobecny w ciągu roku szkolnego aniżeli obecny na lekcjach. Zagadka wyjaśniona.

Ciekawe są te kwestje, lecz jakże smutne nieraz... Wiąże się ta sprawa ze sposobem organizowania t. zw. wewnętrznych zastępstw w szkole. Wyobrażam sobie, jaką minę miałby ten kierownik szkoły, gdyby się dowiedział, że to o jego szkołę chodzi! A to byłoby też ciekawe... Stanowczo jednak ciekawsze jest to zagadnienie dla wychowawcy, który tyle trudu i pracy włożył w tę klasę i który jest przecież odpowiedzialny za poziom klasy. On pierwszy powinien był się zorjentować w tej sytuacji i natychmiast sygnalizować alarm! On pierwszy powinien był się zorjentować i zażądać „ciągłości” zastępstw (powinien być w takim przypadku zagwarantowany klasie stały zastępca, czego nie uwzględniono). Niestety, testowanie odbyło się dopiero pod koniec roku szkolnego. A szkoda... Rozmawiając ze mną, wychowawca rozpoczął rozmowę od rozkładu materjału naukowego (z rachunków) w klasie szóstej, bo prawie całą klasę promował. I słusznie!

Od tego należy rozpocząć pracę w kl. VI-ej i w ten sposób da się, być może, wszystko przy pewnym wysiłku odrobić!

*

Niesposób byłoby mi omówić tu wszystkie zagadnienia, jakie ten wykres na myśl przywodzi. Wskażę tylko na zagadnienia takie, które biją w oczy — a więc opieszałość i zdolność uczniów Nr. 28, 10 i 2 (krótki czas i dość słabe wyniki), „ciężko" myślący uczeń Nr. 22, zaniedbanych w języku polskim uczniów Nr. 15 i 17, i t. d., i t. d.

Wychowawca, rozporządzając takim wykresem, wie wówczas dokładnie, gdzie należy szukać przyczyn! Konfrontując zestawienie takie z dziennikiem lekcyjnym, ma możność skonstatowania, w jakiej mierze frekwencja wpływa na wyniki klasy, ma możność ustalenia, w jakiej mierze tempo, a może i poziom przerabianego materjału wpłynęły na wyniki i poziom umysłowy klasy. Ma możność — jeśli w szkole są równoległe oddziały — porównać przeciętny ich poziom i zauważyć, w jakiej mierze inne czynniki wpłynęły na wyniki pracy danej klasy. Ma wreszcie możność rozpatrzeć — i to najdobitniej podkreślam — wyniki pracy każdego ucznia na tle jego klasy, ma możność wskazania mu braków, ma możność i sposobność rozpatrzenia ich przyczyn, ma wreszcie możność i okazję do wskazania uczniowi drogi do usunięcia tychże zaległości.

Ale najważniejszą tutaj sprawą, dotyczącą nauczyciela, jest możność porównania swej urobionej o uczniu opinji z tem, co wykazało testowanie. I jeśli opinja jego jest zgodna z tem, co testowanie wykazało, może już spokojnie przystąpić do klasyfikacji, lecz jeśli byłoby odwrotnie — to największym jego obowiązkiem jest wówczas poddanie swojej opinji rewizji!

Prócz tych najważniejszych zadań, jakie testowanie to spełnić miało, ma jeszcze możność wychowawca głębiej wniknąć w to zagadnienie. Rozpatrywanie szeregu pytań tak skonstruowanych, iżby wymagały od ucznia „inteligentnych" odpowiedzi, wprowadza nauczyciela w cały świat myśli dziecięcej; badanie czasu, szybkości kojarzenia, sposobów kojarzenia, i t. d., i t. d., wprowadzają wychowawcę w świat zagadnień związanych czy to ze specjalizacją organów fizjologicznych, czy wreszcie związanych ze specjalizacją lub degradacją pewnych funkcyj psychicznych.

II.

Kierownik szkoły — rzecz prosta — posiada pod tym względem jeszcze szersze możliwości, o ile, oczywiście, zechce zainteresować się tą pracą.

Dla przykładu przytoczę fakt z własnego doświadczenia. Przystępując w bieżącym roku szkolnym do organizowania nowej szkoły prywatnej (przy gimnazjum), zainteresowałem się między innemi także i tem, czego się ci uczniowie dotychczas uczyli. Ustaliłem więc przedewszystkiem, że przerabiano tam w klasach wyższych program I i II klasy gimnazjum (dawny program), zaś w niższych klasach przerabiano t. zw. program klas „podwstępnych" i „wstępnych". Że ten program nie odpowiadał programowi szkoły powszechnej, to nie ulegało dla mnie żadnej wątpliwości i odchylenia te mógłbym ostatecznie odcyfrować, porównywując programy, lecz w jakiej mierze uczniowie, przerabiając program tamten, odbiegają swym poziomem od poziomu przewidzianego programem szkół powszechnych, o tem żadnego poprostu pojęcia nie miałem. Zdążyłem tylko ustalić w rozmowie z niektórymi nauczycielami (a był to koniec wakacyj), że te różnice muszą być bardzo poważne, biorąc pod uwagę choćby fakt, że uczeń

w tamtejszej szkole już po trzech latach nauki bywał promowany do I klasy gimnazjum, a więc do V klasy szkoły powszechnej. Zdecydować musiałem się prędko — skorzystałem z naszych testów i w pierwszych trzech dniach nauki przeprowadziłem na terenie całej mej szkoły powszechne testowanie. Rezultaty — rzecz prosta — „opłakane", lecz mnie nie o to przecież chodziło! Po przeprowadzeniu testowania poleciłem opracować nauczycielom „zaległości" w materjale naukowym — w stosunku do wymagań obowiązującego programu szkół powszechnych i umieścić je w rozkładzie materjału naukowego w bieżącym roku szkolnym.

Dodajmy do tego przykład poruszony na początku: zastosowania testów przy przyjmowaniu uczniów z obcych szkół, dodajmy wreszcie całą dziedzinę „możliwości" wychowawcy i nauczycieli, przy klasyfikowaniu i promowaniu, która to dziedzina napewno nie będzie obojętna dla kierownika szkoły ze względu na możność wejrzenia w wewnętrzny układ wysiłków poszczególnych nauczycieli w szkole — to stwierdzić trzeba bezstronnie, że najwięcej tych możliwości korzystania z tego testowania przypada w udziale kierownikowi szkoły.

Rzecz cała w tem, że testowanie istotnie daje te możliwości i uczniom, i nauczycielstwu, i kierownikom szkół, a już rzeczą ich będzie, czy wyciągną rękę po te możliwości, po tę pomoc — czy też tę rękę, która niesie tę pomoc, odtrącą.

II.

Stwierdzić wypada mi następnie zaobserwowane w mej szkole wprost ogromne zainteresowanie rodziców sprawą testowania. Nie przesadzę wcale, jeśli określę, że więcej, stanowczo więcej niż połowa rodziców mych uczniów zwracała się do mnie bezpośrednio i pośrednio przez wychowawców

z prośbą o wypożyczenie tych arkuszy testowych, aby mogli w domu odnotować sobie nasze uwagi i zaległości w materjale naukowym. (Rodzice ze sfery inteligencji).

Zdaję sobie doskonale sprawę z tego, że jest to inne środowisko społeczne aniżeli w publicznych szkołach powszechnych, obserwując jednak od pewnego czasu stałe podnoszenie się poziomu kulturalnego środowisk rodzicielskich publicznych szkół powszechnych przez napływ elementu t. zw. inteligencji, śmiem przypuszczać, że i tam to zainteresowanie istnieje i niema dziś dostatecznych powodów do przypuszczenia, aby nie miało ono i nadal wzrastać.

Testowanie jako czynność pomocnicza — podejmowane samorzutnie przez szkoły celem zdążania w kierunku objektywizacji oceny pracy ucznia, spotkać się może tylko z przychylną opinją społeczeństwa rodzicielskiego. Poczynania te nauczycielstwa napewno — z radosnem uczuciem ulgi — przyjmowane będą przez rodziców, bowiem zapewniają one wszystkim w większej aniżeli dotychczas mierze uniknięcie wielu omyłek.

I napewno, jeśli chodziłoby o wybór miejsca nauki dla swych dzieci, wybiorą rodzice zawsze tę szkołę, która daje społeczeństwu większą gwarancję postępu!

III.

A dla nas — jako członków grupy I?

Załączniki Nr. 4, 5, 6 i 7 dają nam dowody aktualności i realności naszej, podjętej w ubiegłym roku szkolnym, pracy.

W oparciu o 134.350 odpowiedzi uczniowskich, podzielonych według testów, klas i t. p., stwierdzić musimy przedewszystkiem to, że pracy tej w tej postaci i w takim stanie żadną miarą za ukończoną uznać nie możemy.

Gdy się ma przed sobą wykresy, ilustrujące wyniki testowania na terenie szkolnictwa powszechnego m. st. Warszawy, wykazujące często ogromne wahanie w poszczególnych dziedzinach pracy uczniów, aż ciśnie się na usta jedno kategoryczne zdanie: natychmiast przekazać te wyniki grupom II, III, IV i V-ej — i „zakasać rękawy" do dalszej „skorelowanej" w grupach naszych pracy!

Mamy pod tym względem daleko więcej „możliwości" aniżeli uczeń, wychowawca i kierownik szkoły: biorąc pod uwagę, że jako kurs samokształceniowy potrafimy rozszerzyć tę akcję i na szerszy teren — będziemy mieli możność „wglądu" w pracę uczniów, klas, szkół, rejonów i regjonów Rzeczypospolitej Polskiej, a wówczas uzyskamy możność dołączenia naszej skromnej pracy do wysiłku ogólnego, a zwłaszcza w kierunku współdziałania z władzami szkolnemi!

DODATEK INFORMACYJNY.

I. Testy załączone są dostosowane do potrzeb stolicy — zatem niewszędzie mogą być w całości wykorzystywane! Każdy z testów podany był na oddzielnym arkusiku. Podane w niniejszej pracy testy są zmienione pod względem formatu i ujęcia graficznego.

II. Opracowywaniem i wydawaniem testów zajmie się w przyszłym roku szkolnym „komisja wydawnicza" wyłoniona z pośród członków grupy I. Drukowania i dostarczania — w porozumieniu z „komisją wydawniczą" — szkołom arkuszy testów podjęła się „Nasza Księgarnia".

III. Adres „Komisyj wydawniczej i testowej": *Oddział Z. N. P. m. st. Warszawy, ul. Dobra 6/8. Kurs kierowników szkół powszechnych m. st. Warszawy.*

IV. Zarząd Główny Z. N. P. przystępuje w bież. roku szkol. do organizowania kursów kier. szkół powszechnych w większych ośrodkach — w miejscowościach o większem skupieniu szkół powszechnych.

Treść testów

Grupa III.

TEST

dla klasy drugiej szkół powszechnych

Nazywam się ____________________

Mam lat ____________________

Mieszkam w ____________ przy ulicy __________ Nr. ___

Jestem w szkole Nr. ____________________

Wymień zabawy, które ci się najbardziej podobają:

1 ____________________

2 ____________________

3 ____________________

Podkreśl, co robisz dla swojej klasy:

4 1) Otwieram okna.

5 2) Rozdaję zeszyty.

6 3) Polewam kwiaty

7 4) Opiekuję się tablicą.

8 5) Pilnuję porządku w szatni.

6) ____________________

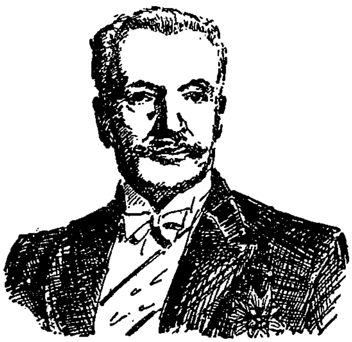
7) ____________________

Podkreśl, co jest pożyteczne.

9 1) Przeszkadzać kolegom.
10 2) Śmiecić na podłodze.
11 3) Przewietrzać pokój.
12 4) Czepiać się tramwajów.
13 5) Myć się rano zimną wodą.
14 6) Mazać ściany kredą lub ołówkiem

Podkreśl, poco wieszamy obrazki na ścianie?

15 1) Żeby wydawać pieniądze.
16 2) Żeby przysporzyć dzieciom pracy.
17 3) Żeby ozdobić klasę.
18 4) Żeby się uczyć.

Podpisz portrety.

19, 20 ______________ ______________

Tam, gdzie są linje, napisz potrzebne wyrazy:

21 1) Moją ojczyzną jest ______________
22 2) Stolicą Polski jest ______________
23 3) Warszawa leży nad rzeką ______________

Dopisz potrzebne wyrazy:

Kucharka gotuje,

24 Kowal w kuźni młotem ____________

25 Młynarz w młynie ziarno ____________
będzie z tego mąki wiele.

26 Staś powiastki z książki ____________
O wszystko się mamy pyta.

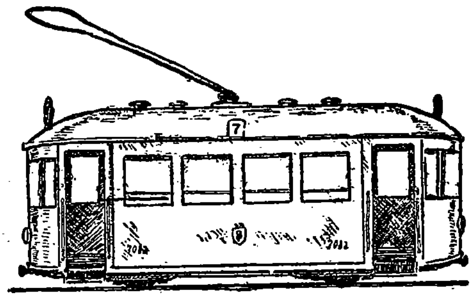
27 Po zimie następuje ____________
Dla dzieci to wieść radosna.
Chleb i bułki piecze piekarz

28 Chorych zwykle leczy ____________

Wpisz w odpowiedniem miejscu „wejście" i „wyjście".

29

30

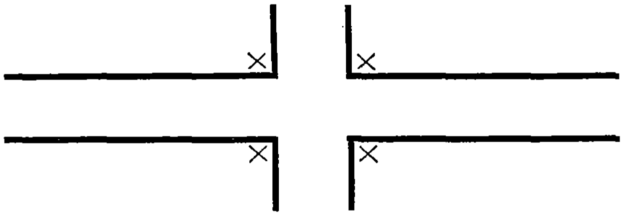
Poco potrzebna jest trąbka przy samochodzie?

31 Żeby zabawić jadącego.

32 Dla bezpieczeństwa przechodniów.

Narysuj, jak przejdziesz przez ulicę od jednego krzyżyka do drugiego, żeby nie zapłacić kary za złe przechodzenie?

33

Przeczytaj uważnie następujące wyrazy: szkło, ryba, bat, igła, śnieg, złoto, świeca, księżyc, woda.

Odpowiedz na pytania:

34 1) Co świeci? ____________

35 2) Co błyszczy? ____________

36 3) Co pływa w wodzie? ____________

37 4) Co kłuje? ____________

38 5) Co topnieje? ____________

39 6) Co jest przezroczyste? ____________

Napisz obok każdego rzemieślnika narzędzia, któremi posługuje się przy pracy:

40 1) Stolarz ____________

41 2) Krawiec ____________

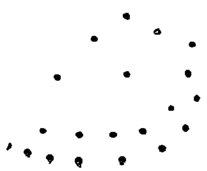
42 3) Szewc ____________

43 4) Kowal ____________

44 5) Ślusarz ____________

Policz kropki.

45

Oblicz.

46, 47 $53 + 45 =$ $24 + 42 =$

48, 49 $78 - 37 =$ $42 - 27 =$

50, 51, 52 $7 \times 9 =$ $72 : 8 =$ $100 - 27 : 3 =$

53, 54, 55 $63 : 7 =$ $17 \times 5 =$ $7 \times 0 =$

Napisz pod tarczą zegara godzinę i minuty.

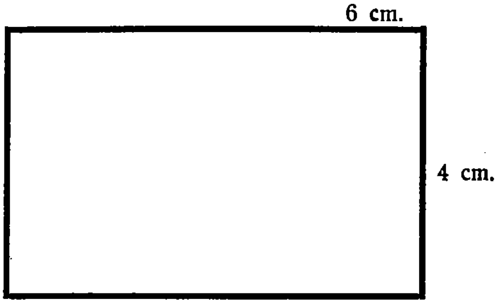
56

Jak nazywa się siódmy miesiąc roku?

57

Zmierz obwód tego prostokąta.

58

Narysuj kąt prosty.

59

Grupa III.

TEST Z JĘZYKA POLSKIEGO

dla klasy III szkół powszechnych

Nazywam się ______________________

Mam lat ______________________

Mieszkam w ____________ przy ulicy ____________ Nr. ______

Jestem w szkole Nr. ______________________

Przeczytaj i w miejsce kropek wstaw odpowiednie litery:

Koniec roku szkolnego. Wakacje tuż, tuż. Na
twarzach dzieci widać radość. Uśmiechają się na
1 samą myśl o wakacjach. Wyjadą do dzia . . . ka
2 i ba . . . ci. Janek jedzie w okolice Lublina.
3 Ślicznie tam jest. Zaraz za ogr . . . dkiem jest
4, 5, 6 dró . . . ka, kt . . . ra wiedzie do . . . eczki. Na koń-
7 cu wsi stoi stary kości . . . ł. Za kościołem jest
8, 9 las. Będzie m . . . gł chodzić na g . . . yby i ja-
10, 11 g . . . dki. A w polu jak p . . . yjemnie! Janek już
12, 13, 14 słyszy b . . . ęczenie polnych konik . . . w i k . . . yk

15, 16 p... epiórki. Gdy zbo... e dojrzeje, czas będzie
17 je żąć. Zaczną się ... niwa. Po pracy żniwia-
18, 19, 20 ... e odpoczywają w cieniu d... ewa. B... dzie
21 m... gł i Janek z nimi odpoczywać. Lubi też
22, 23 chodzić na ł... kę, na kt... rej jest dużo kwiat-
24 k... w. Nad kwiatkami unoszą się pracowite
25 p... czółki. Janek chce być podobny do nich, więc cały rok pracuje rzetelnie.

W podanych zdaniach podkreśl podmiot:

26 Dzieci bawiły się piłką.
27 Maleńki Jaś pobiegł do ogródka.

W podanych zdaniach podkreśl orzeczenie:

28 Pociąg pędził całą siłą pary.
29 Kary konik pasie się na łące.

W podanych niżej wyrazach podkreśl rzeczowniki:

30, 31 wiosna, piękny, robi, miły, zielony, trawka, tań-
32, 33 czy, śpiewa, chodzi, dywan, okrągły, motylki,
34, 35 pisze, biegnie, słoneczko, mówi, słodki, wakacje,
36 śpi, sen, deszczowy.

W podanych niżej wyrazach podkreśl przymiotniki:

37, 38, 39 piękny, wiosna, robi, zielony, miły, trawka, tań-
40 czy, śpiewa, dywan, chodzi, okrągły, pisze, mo-
41 tylki, biegnie, słoneczko, słodkie, mówi, myśli,
42 śpi, wakacje, deszczowy, sen.

W podanych niżej wyrazach podkreśl czasowniki:

43, 44 robi, wiosna, piękny, miły, trawka, zielony, tań-
45, 46, 47 czy, chodzi, śpiewa, dywan, okrągły, motylki, pi-
48, 49 sze, biegnie, słoneczko, słodki, mówi, wakacje,
50 sen, śpi, deszczowy.

III. R.

Grupa III.

TEST Z RACHUNKÓW

dla klasy III szkół powszechnych

Nazywam się ______________________________

Mam lat ______________________________

Mieszkam w ______________ przy ulicy __________ Nr. ____

Jestem w szkole Nr. ______________________________

Wykonaj następujące działania:

1 $563 + 421 =$ ______

2 $385 - 272 =$ ______

3 $187 \times 5 =$ ______

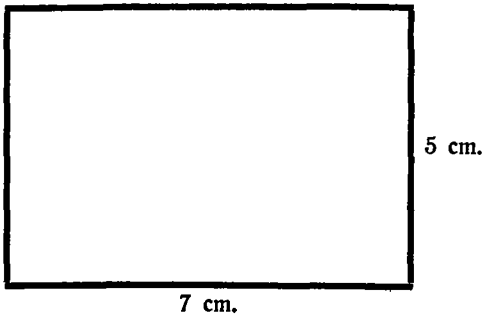
4 $784 : 7 =$ ______

5 $\frac{2}{5} + \frac{1}{5} =$ ______

6 $\frac{7}{8} - \frac{2}{8} =$ ______

7 Napisz, ile minut ma $\frac{3}{4}$ godziny ______

8 Oblicz pole tego prostokąta.

9 Wykreśl kwadrat o boku 5 cm i oblicz jego pole.

10

IV. P.

Grupa III.

TEST Z JĘZYKA POLSKIEGO

dla klasy IV szkół powszechnych

Nazywam się ______________________

Urodziłem(am) się dnia ______ miesiąca ________ roku ______

Mieszkam w ____________ przy ulicy ____________ Nr. ______

Jestem ucz __________ klasy __________

szkoły powszechnej Nr. ______________

imienia ______________________

---

w Warszawie, dnia ______________________

W miejscu kropek wpisz brakujące litery i wyrazy:

1 W śr . . . dmieściu Warszawy znajduje się

2,3 ogr . . . d Saski. Od wschodu ma plac ________

4 ______________ , od zachodu tar . . . za Żelazną

5, 6, 7 . . . ramą, od poł . . . dnia ulicę Kr . . . lewską,
8, 9, 10 a od p . . . łnocy cały szere . . . dom . . . . Sześć
11 wr . . . t żelaznych prowadzi do ogrodu. Obok
12, 13 gł . . . wnego wejścia wznosi się były pałac kr . . .-
la Augusta II.
14 Nieco dalej wodotrysk i kompas. Nie . . . chyba
15 dziecka, kt . . . reby nie podziwiało rzewnie pła-
czącej fontanny!
16 Ogromny budynek blisko ulicy . . . iecałej to
letni teatr, a obok niego sadzawka. Wesoło
i ochoczo ślizgają się tu dzieci zimą! Latem kil-
17 ka łabędzi kroczy powa . . . nie ku uciesze dzieci,
18, 19 rzucających im chle . . . z koszyczk . . . w. W ką-
20 cie poł . . . dniowo wschodnim wznosi się za-
21, 22 kła . . . w . . . d mineralnych i mleczarnia, a nieco
23 dalej ogr . . . dek dla dzieci. Wesoło tu bardzo!
Dziewczynki bawią się skakaniem przez sznurek
24 lub podbijaniem ogromnej piłki. Groma . . . ka
25 chłopc . . . w zabawia się w wojsko. Najstarszy
26 jest generałem, a pozostali to żołnie . . . e. Ma-
27 leńki J . . . zio chciałby być generałem, ale musi
zaczekać!
28 Trudno przejść kilka krok . . . w. Co chwila za-
29 trzymuje cię jakiś chłopczyk pytaniem: kt . . . ra
godzina, proszę pana?

Napisz obok tych wyrazów inne o przeciwnem znaczeniu:

30	1. wysoki	niski	3. pięknie	________
31, 32	2. dobry	________	4. wesoło	________

Wykonaj to, co mówią zdania w 3-ej kolumnie:

	1	2	3
33, 34, 35 36 37		Trzeciego dnia Świąt Wielkanocnych lud krakowski dąży tłumnie na mogiłę Krakusa.	**Podkreśl rzeczowniki!**
38 39 40		Wznosi się ona na prawym brzegu Wisły ponad przedmieściem Podgórze, w części skalistych wzgórzy, zwanych Krzemionkami.	**Podkreśl imiona własne!**
41 42, 43		Od samego ranka przeciągają tłumy przez Wisłę po moście.	**Podkreśl przyimki!**
44, 45 46 47, 48		Każdy niesie sobie coś do zjedzenia, ten w małym pakuneczku, ta w pięknym koszyczku.	**Pokreśl zaimki!**
49 50, 51 52, 53		Po wysłuchaniu nabożeństwa w pobliskim kościołku spieszą wszyscy na górę. Starsi, a bogatsi wchodzą na wierzchołek, a tłumy chłopów wiejskich i miejskich zostają u stóp góry.	**Pokreśl przymiotniki!**
54 55, 56 57 58		Zaczyna się zabawa Zgromadzeni na szczycie rzucają na dół jabłka bułki pierniki orzechy i inne przysmaki	**Uzupełnij te zdania potrzebnemi znakami przestankowemi!**

	1	2	3
59 60 61 62 63		Tłum zebrany na dole wydaje radosne okrzyki i chwyta spadające przysmaki. Obchód ten nazywają Krakowianie Rękawką, na pamiątkę, że ich praojcowie usypali Krakusowi mogiłę, na którą nosili podobno ziemię w rękawach od sukni.	**Podkreśl w tych zdaniach czasowniki!**

Przeczytaj uważnie ostatnie zdanie, pomyśl
64 **i napisz, jaki tytuł należy dać tej czytance!**

Tytuł czytanki jest ____________

IV. R.

Grupa III.

TEST Z RACHUNKÓW

dla klasy IV szkół powszechnych

Nazywam się ____________

Data mego urodzenia ____________

Jestem ucz ____________ klasy ____________

Szkoły powszechnej Nr. ________ imienia ____________

Dzisiaj mamy dnia ________ miesiąca ________ roku ________

Napisz cyframi następującą liczbę:

Czterysta pięćdziesiąt tysięcy osiemset dwa.

1 ________________________________

Napisz, ile tysięcy, setek, dziesiątek i jednostek jest w następującej liczbie:

2, 3, 4, 5 18408 = _____T_____S_____D_____J

6 Suma liczb 48 i 39 jest ______________

7 Różnica liczb 135 i 76 jest ______________

8 Iloczyn liczb 32 i 5 jest ______________

9 Iloraz liczb 75 i 15 jest ______________

10 Powiększ liczbę 142 o 36 ______________

11 Pomniejsz liczbę 235 o 85 ______________

12 Liczbę 15 powiększ 6 razy ______________

13 Liczbę 60 pomniejsz 5 razy ______________

Oblicz uważnie:

14, 15

$$\begin{array}{r} 2650 \\ +\,3725 \\ 384 \\ 79 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 75034 \\ -\,9859 \\ \hline \end{array}$$

16 615×40=

17 9631 : 12=

Zamień podane liczby na dziesiętne:

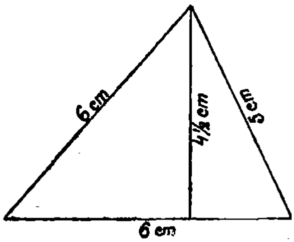
18, 19 75 zł. 36 gr. = 6 m 58 cm =

Ile czasu upływa:

20 od godziny 6 minut 12 do godz. 13 minut 45

____

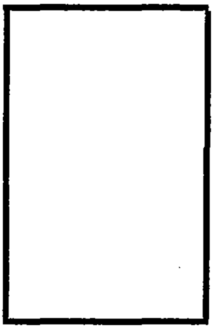
21 od 7 stycznia do 25 III 1933 r. ______________

Oblicz obwód i powierzchnię tego trójkąta:

22 Obwód =

23 Powierzchnia =

Prostokąt ten jest to plan powierzchni sali gimnastycznej narysowany w skali 1 : 300. Oblicz rzeczywistą długość i szerokość tej sali.

24 Długość sali gimnastycznej =

25 Szerokość sali gimnastycznej =

IV. Hgp.

Grupa III.

TEST Z PRZYRODY, GEOGRAFJI I HISTORJI

dla klasy IV szkół powszechnych

Nazywam się ____________________

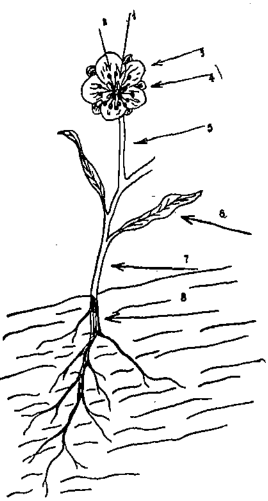
Urodziłem(am) się dnia ______ miesiąca ______ roku ______

Mieszkam w ____________ przy ulicy ____________ Nr. ______

Jestem ucz. ____________ klasy ____________

Szkoły powszechnej Nr. ______ imienia ____________

U w a g a: Numerowane strzałki wskazują na poszczególne części rośliny. Podkreśl poszczególne części rośliny, na które wskazują strzałki.

1 Strzałka 1 wskazuje na korzeń, liść, słupek.

2 Strzałka 2 wskazuje na płatek, pręcik, szypułkę kwiatową.

3 Strzałka 3 wskazuje na płatek kielicha, włośniki, płatek korony.

4 Strzałka 4 wskazuje na płatek kielicha, korzeń, łodygę.

5 Strzałka 5 wskazuje na liść, szypułkę kwiatową, łodygę.

6 Strzałka 6 wskazuje na korzeń, pręcik, liść.

7 Strzałka 7 wskazuje na szypułkę kwiatową, kłącze, łodygę.

8 Strzałka 8 wskazuje na kwiat, liść, korzeń.

Dokończ zdania:

9 Korzenie służą roślinie do: 1 ______________

10 2 ______________

11 Wewnątrz owocu są ______________

12 Z nasienia powstaje ______________

---

13 Z ziół jednorocznych znam 1 ______________

14, 15 2 ______________ 3 ______________

16 Z ziół dwuletnich znam 1 ______________

17, 18 2 ______________ 3 ______________

Zamiast kropek wstaw odpowiednie wyrazy:

Wakacje zimowe przepędziłam częściowo w Po-
19 znaniu, który znajduje się w . . . ., Leży on
20 w dorzeczu rzeki . . . . Ziemie te w bardzo
21 dawnych czasach pokrywały nieprzebyte . . . . . .,
niedostępne bagna i jeziora. Dziś na ich miejscu
22 są uprawne . . . . Pomimo że gleba tu
23 jest niezbyt . . . ., Wielkopolanin potrafi
24 wydobyć z niej obfite . . . ., bo zasila ją
25 sztucznemi . . . ., a do pracy używa udo-
26 skonalonych . . . . i maszyn. Przemysł
27 fabryczny stoi tu bardzo . . . . Są tu liczne
28 fabryki, jak: 1) cukrownie, 2) . . . .,
29 3) . . . . W Poznaniu byłam w Ratuszu,
Teatrze Wielkim. Zwiedziłam kilka pięknych
30 kościołów, a między niemi . . . ., gdzie
31 w Złotej . . . . jest piękny pomnik dwu
32, 33 pierwszych królów polskich . . . . i . . . .
Z Poznania wybraliśmy się wszyscy do Krako-
wa. Jechaliśmy na Katowice, podziwiając krajo-
brazy.
34 Wyjechaliśmy z niziny polskiej na wyżynę . . . . . .
Ta część kraju naszego jest prawdziwą skarbnicą
35 bogactw . . . . Mnóstwo kominów i smugi
36 . . . . unoszą się w górę, liczne budynki
37 czerwone, to zabudowania kopalni . . . .
Są tu i rudy, z których wytapiają: 1) żelazo,
38, 39, 40 2) . . . . , . 3) . . . . Węgiel i . . . . . . :
to kopaliny, które są podstawą przemysłu. Wuj
Jaś opowiadał nam o Wielkich Piecach, w któ-
41 rych wytapiają . . . . Jadąc dalej, co za
przepiękny krajobraz mieliśmy przed oczami. Tu

występują skały, tam znów wyżyna płaska, zbu-
42 dowana z .... Tatuś opowiadał nam,
że rzeki i strumienie żłobią sobie w tej płaszczy-
źnie głębokie jary, pełne malowniczych jam i grot,
43, 44 np. w ...., gdzie to król .... krył
45 się przed ....
W Krakowie wybraliśmy się na Wawel. Na Wa-
welu zwiedziliśmy zamek królewski i katedrę.
46 W niej zwiedziłam groby .... polskich,
47, 48 księcia .... i wieszcza naszego ....
Stąd poszliśmy na Rynek, gdzie sklepy umie-
49 szczone są w ...., które kazał zbudować
50, 51 król ...., aby podnieść w Polsce ....
52 Na Rynku zwiedziłam kościół ....
Nie mogliśmy pominąć zwiedzenia Wieliczki
53 i Bochni, gdzie są największe ....
w Europie.
Z Krakowa pojechaliśmy do Warszawy.
W pociągu wspominaliśmy Kielce i Chęciny,
54 gdzie wydobywają .... szary i różowy.
W Warszawie pierwszą wycieczkę odbyliśmy na
Stare Miasto. Zwiedziliśmy stare domy zazwy-
czaj o 3 oknach frontu, które pamiętają jeszcze
czasy Jagiellonów.
55 Wstąpiliśmy do .... św. Jana, a stąd wy-
56 ruszyliśmy na plac ...., zwiedziliśmy
57 Zamek ...., w którym obecnie mieszka
58 Pan Prezydent .... Potem idąc Krakow-
59 skiem Przedmieściem, widzieliśmy pomnik ......,
kościół Wizytek i inne. U wylotu na Nowy Świat
60 stoi przed domem Staszica pomnik ....
Tu wsiedliśmy w tramwaj Nr. 1 i pojechaliśmy
61 do parku, zwanego ...., który powstał za

62 czasów króla . . . .
63 Tam zwiedziliśmy pałac . . . ., a wyszedłszy
64 z Łazienek poszliśmy pod pałac . . . ., gdzie
65 mieszka obecnie . . . .
Następny dzień przeznaczyliśmy na zwiedzenie
66 Woli, miejsca, gdzie odbywała się . . . .
królów. Byliśmy w kościołku, w którym zginął
67, 68 od kuli . . . . generał . . . ., bohater
69 walki o niepodległość z czasów powstania . . . . . .
Z Woli pojechaliśmy do Cytadeli. Tam zwiedziliśmy cele więzienne, gdzie męczono naszych
70 bojowników o . . . . Po wyjściu z Cytadeli
71 poszliśmy pod krzyż . . . ., postawiony
w miejscu, gdzie stracono naczelnika powstania
72 . . . . wraz z 4 członkami Rządu Narodowego.
Wreszcie znaleźliśmy się w ogrodzie Saskim,
73 kierując swe kroki do grobu . . . ., aby
74 gorącą modlitwą za dusze poległych . . . .
podziękować Bogu za odzyskanie Wolnej
75, 76 i N . . . . Polski, sięgającej od morza . . . .
77 po góry . . . ., przeciętej srebrzystą wstęgą
78 naszej ukochanej . . . ., co to wypływa
79 u stóp góry . . . ., a uchodzi do morza . . . .

V. P.

Grupa III.

TEST Z JĘZYKA POLSKIEGO

dla klasy V szkół powszechnych

Nazywam się ______

Urodziłem(am) się w ______ dnia ____ mies. ____ roku ____

Mieszkam w ______ przy ulicy ______ Nr. ____

Jestem ucz ______ kl. ____ Publ. szkoły Powszechnej Nr. ____

imienia ______

w Warszawie, dnia ______

Zamiast kropek wpisz brakujące litery i końcówki:

1 „Ma . . . ec". wiersz Staffa.

2, 3 Wracam . . . z park . . .

4 Wieszcie p . . . eszła zima.

5, 6, 7 Z po . . . stopniał . . . śniegu wyj . . . ały

8 m . . . rawy.

9, 10 D . . . ewa nagie, lecz pierwsze kiełk . . . ją

11, 12 ju . . . tra . . . y.

13, 14 Choć na stawie zielon . . ., cienki l . . . d się trzyma.

15, 16, 17 Z upojonem . . . wiosną wracam . . . oczam . . .

18, 19 Krokiem lekkim jak po . . . czas taneczn . . .

20 zaba . . . y,

21, 22 Ulicą po słoneczn . . . idziem . . . stronie prawej,

23 Za sobą ciepło słońca czujem . . . plecami.

24, 25 W rozpiętych płaszcz... śpiesz... ochoczo
26 p... echodnie;
27 Jacyś świeżsi, wesoło pat... ą i pogodnie.
28, 29 Nianki z dziećm... wychodz... z ciemnych
30 dom... w sieni.
31, 32 A my, pierwszą p... echadzk... dumnie upojeni,
33, 34, 35 Idziem... w miasto po płyt... ch suchych ju...
36 chodnik... w.
37 Z grudkam... pulchnej ziemi na piętach
38 trzewik... w.

Wskaż części mowy, oznaczając każdy wyraz odpowiednią cyfrą, a mianowicie:

rzeczownik (1), przymiotnik (2), czasownik (3), przysłówek (4), przyimek (5), spójnik (6).

39, 40, 41 Przed (5) kominem (1) w ( ) folwarku ( )
42, 43, 44 pana ( ) Ignacego ( ) Korejby ( ) gwarno ( )
45, 46, 47 było ( ) i ( ) tłumnie ( ).
48, 49, 50 Aby ( ) lepiej ( ) widzieć ( ) towary ( ) do-
51, 52. 53 łożono ( ) na ( ) kominie ( ) drzewa ( ).
54, 55, 56 Ogień ( ) buchał ( ) ogromny ( ).

Napisz, w którym przypadku występuje wyraz „ogień” w następujących zdaniach:

57 Ogień ( ) buchał ogromny.
58 Gospodyni rozpaliła ogień ( ) na kominie.

Podkreśl jeden raz podmiot, dwa razy orzeczenie w zdaniu:

59, 60 Po szerokich polach słaby wiatr szumiał cicho i monotonnie.

Podkreśl jeden raz dopełnienia (przedmiot), dwa razy określenia (przydawka) w zdaniu:

61, 62, 63 64, 65, 66 67, 68, 69 70 Powyłaziły krasnoludki z zakątka swego patrzeć na ów krąg złocisty, na zorze jasne, na liljowość powietrza przejrzystą.

Dopisz wyrazy równoznaczne podług następującego wzoru:

Prędki — szybki

71 Ładny — __________

72 Zimny — __________

73 Uprzejmy — __________

Dopisz wyrazy przeciwne podług wzoru:

Rozum — głupota

74 Piękno — __________

75 Twardy — __________

76 Silny — __________

V. R.

Grupa III.

TEST Z RACHUNKÓW

dla klasy V szkół powszechnych

Nazywam się ______

Urodziłem(am) się w ______ dnia ______ mies. ______ roku ______

Mieszkam w ______ przy ulicy ______ Nr. ______

Jestem uczniem(cą) kl. ______

Publicznej szkoły Powszechnej Nr. ______

imienia ______

w Warszawie, dnia ______

Napisz liczbę, która ma:

1 7 tys. 8 set. 1 dzies. 3 jedn. = ______

2 25 tys. 9 dzies. 5 jedn. = ______

Zamiast ? wpisz odpowiednią liczbę:

3 52 + ? = 86

4 ? — 76 = 28

5 93 — ? = 36

Wykonaj następujące działania:

6
7
8
9

$$\begin{array}{r} 3573 \\ +\ 15936 \\ 718 \\ 2302 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 27096 \\ -\ 15848 \\ \hline \end{array} \qquad 3175 \times 12 = \qquad 87544 \times 124 =$$

Oznacz krzyżykiem (×), który z ułamków jest większy:

10 11 $\frac{3}{4}$ $\frac{3}{9}$ $\frac{9}{8}$ $\frac{7}{8}$

Dopełnij brakujące liczniki:

12 13 $\frac{1}{3} = \frac{\ }{12}$ $\frac{5}{9} = \frac{\ }{45}$

Wykonaj działania:

14, 15 $\frac{1}{2} + \frac{3}{4} + \frac{5}{8} + \frac{13}{16} =$ $7 - 2\frac{3}{4} =$

16, 17, 18 $28\frac{1}{3} - 5\frac{3}{5} =$ $2\frac{5}{6} \times \frac{3}{5} =$ $\frac{15}{22} : 3 -$

Znajdź powierzchnię sześcianu o krawędzi 8 cm.

19

Objętość prostopadłościanu o wymiarach:

20 5 cm 6 cm 8 cm

Wykreśl dwie równoległe poziome:

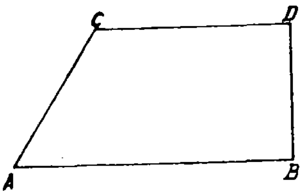
21

Wykreśl dwie wzajemnie prostopadłe:

22

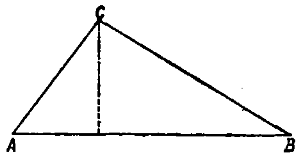
Wykreśl przekątne w podanym czworoboku:

23

Zamień podany trójkąt na równoważny prostokąt:

24

V. Hgp.

Grupa III.

TEST Z GEOGRAFJI, HISTORJI I PRZYRODY

d l a k l a s y V s z k ó ł p o w s z e c h n y c h

Nazywam się ______________________________

Urodziłem(am) się dnia ______ miesiąca ______ roku ______

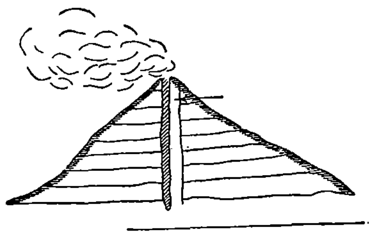
Mieszkam w ______________ przy ulicy ____________ Nr. ___

Jestem ucz ________ kl. ____ Publ. szkoły powszechnej Nr. ___

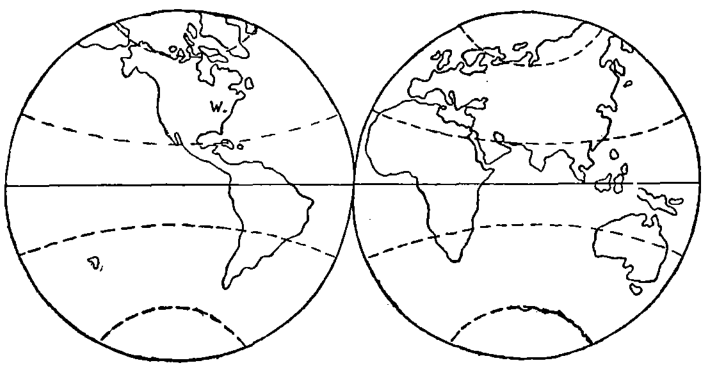
imienia ____________________

Podkreśl to, na co wskazuje strzałka.

1 Strzałka wskazuje na podnóże góry, krater, zbocze góry.

2 Podpisz, co to za rysunek.

Oznacz na mapach odpowiedniemi cyframi:

3 Nr. 1 — biegun północny
4 Nr. 2 — biegun południowy
5 Nr. 3 — koła biegunowe
6 Nr. 4 — zwrotniki
7 Nr. 5 — jakąkolwiek wyspę
8 Nr. 6 — zatokę

9 Nr. 7 — cieśninę
10 Nr. 8 — jakikolwiek półwysep
11 Nr. 9 — Polskę
12 Nr. 10 — Morze Bałtyckie
13 Nr. 11 — Ocean Atlantycki
14 Nr. 12 — Ocean Wielki

W niżej podanem zdaniu wpisz brakujące cyfry i wyrazy:

15 Miasto Waszyngton leży pod ____________
16, 17 długości ____________ i ____________
18 szerokości ____________

Dokończ te zdania:

Ziemia wykonywa 2 ruchy: (Jakie?) ____________
19 ____________
20 Wskutek ruchu ____________
następuje zmiana dnia i nocy.
21 Wskutek ruchu ____________
następuje zmiana pór roku.
Stref klimatycznych mamy (ile i jak się nazy-
22 wają?) ____________

---

23 Passaty powstają wskutek ____________
Jeżeli wzniesiemy się balonem w górę, to tem-
24 peratura ____________
25 Na południu Polski znajduje się krajobraz ____________

Odpowiedz na pytania:

26 W jakiej części świata leży Polska? ____________
27 W jakiej strefie klimatycznej leży Polska? ____________

____

28 Wymień znane ci rasy ludzkie ____________
29 Czem mierzymy temperaturę? ____________

Dokończ następujące zdania:

30 Dzięki przyjęciu chrztu Polska uchroniła się od

____

31 Polska była pustoszona kilkakrotnie przez ______

____

32 Żeby zaludnić puste obszary książęta sprowadzili

____

33 Zjednoczył Polskę w XIV wieku ______________

____

Największą zasługą Jagiełły i Jadwigi było złą-
34 czenie ______________________________

35 Wspólny wróg Polski i Litwy ______________

36, 37 zostali pobici pod __________ w roku ______

Polacy i Litwini połączyli się przez akt unji
38, 39 ______________ostatecznie w roku ______

40 ten wypadek nazywamy ______________

Przy końcu wieku XV zostało dokonane odkrycie
41 ______________________________

42 W roku 1525 Krzyżacy przyjęli religię ______

43 i książe Albrecht złożył hołd królowi ______

Największym poetą polskim w okresie Złotego
44 Wieku był ______________________

45 Król Stefan Batory walczył ______________

Za króla Jana Kazimierza spustoszyli Polskę
46 ______________________________

Pierwszy raz sejm został zerwany za króla

47 ______________________________

48 Jan Sobieski pobił ____________ pod Wiedniem.

W jaki sposób rozsiewają się owoce? ________

49 ______________________________

____

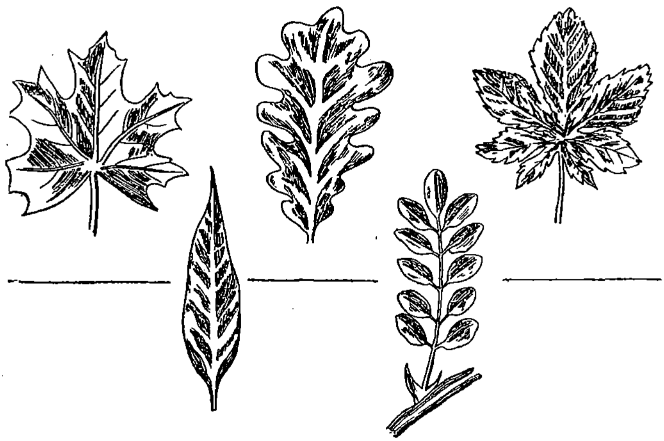
Dokończ zdania:

50 Kukułka odlatuje wcześniej dlatego ________

51 Bocian odlatuje później dlatego ____________

Pod każdym rysunkiem napisz nazwę drzewa, na którem dany liść rośnie.

52
53
54
55
56

Dlaczego liście na jesieni żółkną i opadają?

57 ______________________________

Masz na rysunku 3 dzioby: wróbla, dzięcioła i jastrzębia. Napisz pod dziobem nazwę ptaka, do którego ten dzió*b* należy.

58
59
60

Dokończ zdania:

61 a) wróbel żywi się ____________________

62 b) dzięcioł żywi się ____________________

63 c) jastrząb żywi się ____________________

Co zabezpiecza zwierzęta:

64 a) przed zimnem ____________________

65 b) przed głodem ____________________

Wpisz w nawias liczbę 1 obok zwierzęcia roślinożernego.

Wpisz w nawias liczbę 2 obok zwierzęcia mięsożernego.

66, 67 Sarna (1), wilk (2), żubr ( ), wiewiórka ( ),
68,69,70,71 nietoperz ( ), wielbłąd ( ), tygrys ( ), słoń ( ),
72,73,74,75 wąż ( ), struś ( ), flądra ( ), mewa ( ), re-
76,77,78,79 kin ( ), renifer ( ), foka ( ), wieloryb ( ),
80, 81 jeż ( ), lew ( ).

Uzupełnij zdanie:

82 Rośliny zapylane są przez ____________________

Załącznik 1.

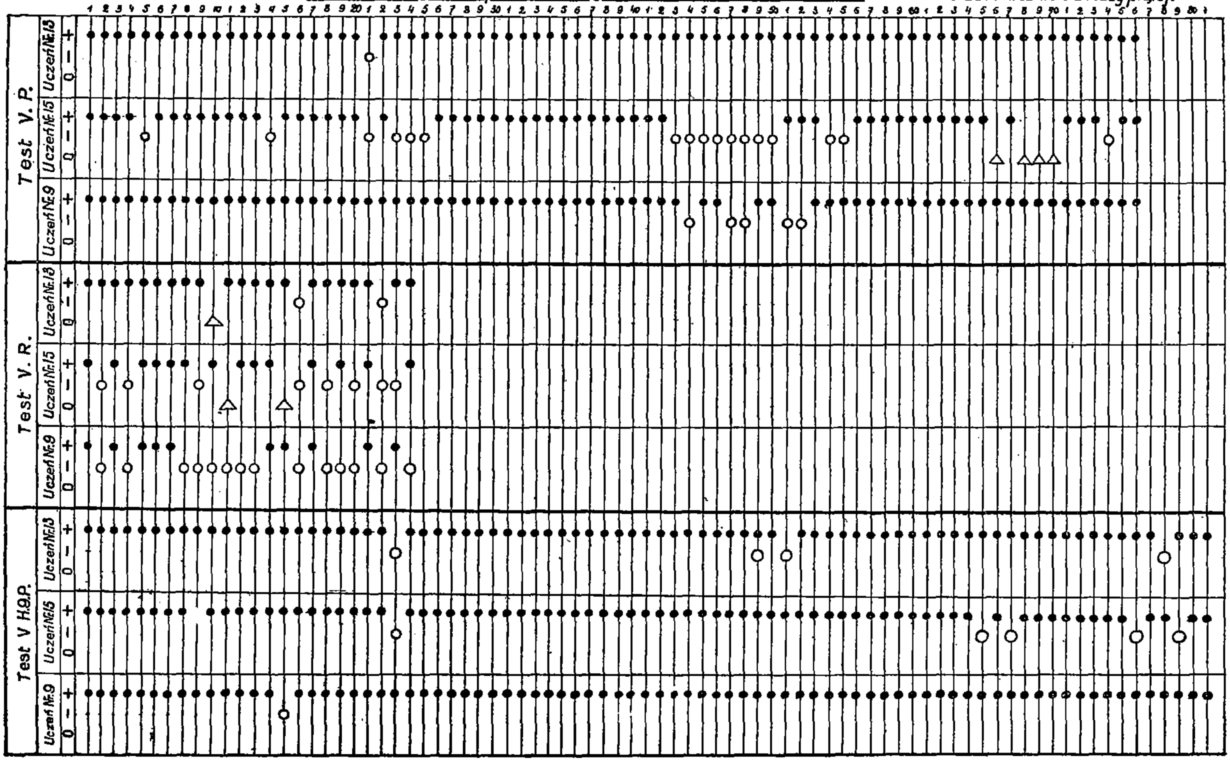
ARKUSZ OBSERWACYJNY.

L. p.	Imię i nazwisko	PYTANIA													RAZEM			
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	+	—	0	Czas
1																		
2																		
3																		
4																		
5																		
6																		
7																		
8																		
9																		
10																		
11																		
12																		
13																		
14																		
15																		
16																		
17																		
18																		
19																		
20																		
21																		
22																		
23																		
24																		
25																		
26																		
27																		
	Razem +																	
	—																	
	0																	

Załącznik 2.

S. 126 — Zestawienie wyników powszechnego testowania, czerwiec 1933 r.

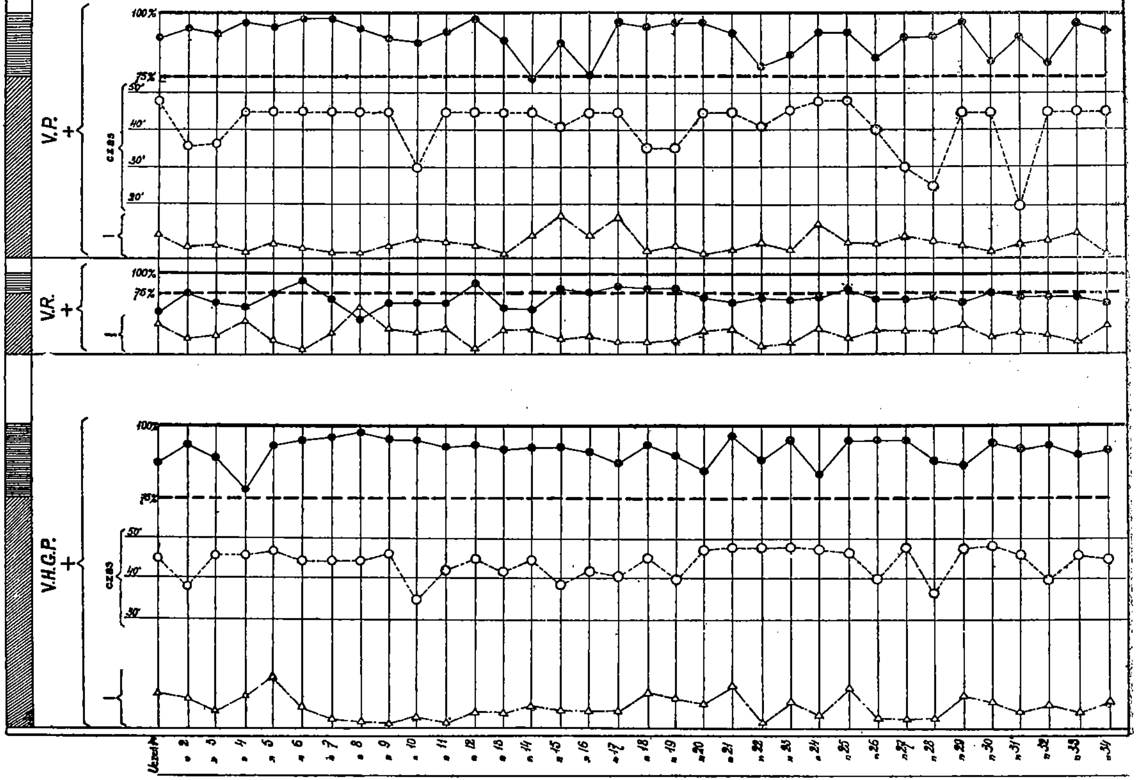
Treść: porównanie wyników pracy trzech uczniów z klasy piątej.

Warszawa 15.XI 1933 R. Buczowski

Załącznik 3.

S. 127. Zestawienie wyników testowania w klasie piątej A.(koeduk.) Czerwiec 1932/33.

● = +
△ = –
○ = czas

Warszawa 15. XI 1933.
R. Buczowski

SPIS RZECZY.

PSYCHOLO[illegible]

Arkusz obserwacyjny, oprac[illegible]
Szkolnych przy Kole [illegible]

Bovet P. Instynkt walki. Ps[illegible]

Buehler Ch. Dziecięctwo i młodość. Tłumaczenie z niemieckiego Wandy Ptaszyńskiej . . . . 12.—

Coster G. Psychanaliza w zastosowaniu do ludzi normalnych 4.—

Dryjski A. Zagadnienie seksualizmu dzieci i młodzieży. Biologja. Psychologja. Pedagogika . . . . 11.—

Dziecko wsi polskiej. Próba charakterystyki, pod redakcją M. Librachowej . . . . 7.—

Grzywak - Kaczyńska M. Próby zastosowania testów do badania i organizowania pracy szkolnej . . . . 5.—

— Testy i normy do użytku szkół powszechnych . . . 3.60

Hessen S. Prof. Podstawy pedagogiki . . . . 10.—

Kerschensteiner G. Charakter — jego pojęcie i wychowanie 5.—

Key Ellen. Stulecie dziecka . . . . 4.—

Kuchta J. Dr. Rozwój psychiczny młodzieży a praca szkolna. Wyd. III. . . . . 3.—

Nawroczyński B. Prof. Swoboda i przymus w wychowaniu. Siedem rozpraw pedagogicznych . . . . 6.—

Patri A. Nauczyciel w wielkiem mieście . . . . 4.—

Russell B. O wychowaniu, ze specjalnem uwzględnieniem wczesnego dzieciństwa 5.50

Studencki S. M. Jak obserwować dzieci? Metodyka i program obserwacyj systematycznych oraz wskazóweki dla nauczycieli, rodziców i wychowawców, z arkuszem obserwacyjnym . . . . 3.—

Washburne C. Dr. Przystosowanie szkoły do dziecka . . . . —.—

Zamierzenia dziecięce. Próby realizacji przeprowadzone w szkole ćwiczeń Państwowego Seminarjum Nauczycielskiego im. E. Orzeszkowej w Warszawie . . . . 3.—

Wydawnictwa „NASZEJ KSIĘGARNI”
WARSZAWA, UL. Ś-TO KRZYSKA 18.
KONTO P. K. O. Nr. 2058.